

MODERNOST DRAMSKIH DJELA ZADRANINA IVANA KRELJANOVIĆA-ALBINONIJA

NEDJELJKA BALIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 886.2=50.09:82.091:929 KRELJANOVIĆ
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno :1990-01-26
Received

Zadranin Ivan Kreljanović-Albinoni (1777-1838) istaknuti je hrvatski intelektualac koji je svojim književnim, kulturnim i društvenim radom doprinio prosvjećenju Zadra i Dalmacije u pretpreporodnom razdoblju, početkom 19. stoljeća. Na društvenom planu se istakao kao sudac Prizivnog suda, na kulturno-književnom kao borac za otvaranje čitaonica, škola na narodnom jeziku, kao pokretač časopisa i autor značajne povijesno-jezične rasprave *Memorie per la storia della Dalmazia*, te kao prevodilac i pjesnik-prigodničar. Njegova dramska djela, pogotovo ona iz prve stvaralačke faze, prvi su primjer recepcije alfierijanskog teatra kod nas. Njihov značaj je velik za povijest kazališnog stvaralaštva u Dalmaciji, jer nastaju u vrijeme kada na nešem tlu Talija šuti na materinskom jeziku. Te su drame odraz aktualnih literarnih i društvenih strujanja koje Kreljanović prenosi iz susjedne Italije; arkadije, neoklasicizma i prvih romantičkih crta. U ovom radu naznačeni su konkretni primjeri recepcije navedenih strujanja u sačuvanim dramskim djelima Ivana Kreljanovića-Albinonija, te neki novi podaci o dosada nepoznatim djelima toga zadarskog autora (jedna tragedija, dvije prigodne pjesme).

Životni put i djelo Ivana Kreljanovića-Albinonija bili su već nekoliko puta predmetom značajnih studija.¹ Stoga će se u ovom radu posebna pažnja posvetiti samo njegovim dramskim djelima, odnosno konkretnim primjerima recepcije talijanskih autora Vittorija Alfierija, Vincenza Montija i Pietra Metastasija, te, u slučaju tragedije *Orazio*, francuskih tragičara P. Corneilla i J. Racina.

¹ Spomenut ćemo samo tri najznačajnije studije iz novijeg vremena, u kojima se mogu naći ostali bibliografski podaci:

a) Mate Z o r i ć, »Romantički pisci u Dalmaciji na talijanskom jeziku«, *Rad JAZU*, poseban otisak, br. 357, Zagreb, 1971;

b) Vjekoslav M a š t r o v i ć, »Zadranin Ivan Kreljanović-Albinoni, istaknuti hrvatski intelektualac iz početka XIX stoljeća«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, svzrak 19, Zadar 1972;

c) Glorija R a b a c - Č o n d r i ć, »Zadarski dramski autori na talijanskom jeziku u XIX stoljeću«, *Radovi Fil. fak. u Zadru*, *Razdio filoloških znanosti* (15), 1985/86.

Svoje prvo dramsko djelo *Orazio* Kreljanović piše 1797. g. u toku studija (studirao filozofiju i pravo u Noventi kraj Padove). Prema podacima koje navodi N. Tommaseo,² tragedija se igrala u proljeće iste godine u kazalištu San Giovanni Grisostomo u Veneciji, osam večeri zaredom, a zatim u Ferrari i Bologni (u izvedbi poznate grupe Battaglia). Tri godine kasnije, 1800, *Orazio* je objavljen u Veneciji u zbirci *Teatro Moderno Applaudito*, sv. LI, što je iznenadilo mladog Kreljanovića, o čemu nas izvještava nepoznati autor pogovora, odnosno »Notizie storico-critiche sopra *Orazio*«. ³ Između ostalog, autor »Notizia« navodi da je drama posvećena poznatoj glumici Luigi Belloni.⁴

Odabirom antičke tematike za svoju prvu dramu, Kreljanović slijedi neoklasicističku tradiciju, a uzor nalazi u istoimenoj tragediji francuskog klasicističkog tragičara P. Corneilla. Izvor i jednom i drugom autoru je priča Tita Livija o sukobu Rima i susjednog grada Albe, koji se rješava borbom predstavnika dviju najhrabrijih obitelji: Curiazija iz Albalonge i Orazija iz Rima. Kod Kreljanovića osim njih važnu ulogu ima lik Camille, Orazijeve sestre, zaručnice Orazijevog najboljeg prijatelja Curiazija; ona moli zaručnika da odustane od borbe, ali je on ne sluša; konačni pobjednici su Orazi. Iako član pobjedničke obitelji, Camilla je nesretna zbog smrti zaručnika, što kulminira kad na bratovim ramenima ugleda njegov plašt. Dolazi do erupcije Camilline mržnje prema nasilju i prema Rimu, na što je brat, uz odobravanje naroda, ubija.

Već u samom početku drame uočavaju se razlike između dvaju protagonista: Orazio je tipični klasicistički junak, koji poznaje i priznaje samo ljubav za domovinu i sve prepreke rješava vlastitom voljom i mačem; kod Curiazija su, međutim, osim jakog osjećaja dužnosti, prisutni i ljubav prema Camilli i averzija prema prolijevanju krvi. Ovaj unutrašnji konflikt tipičan je za arkadijske junake, dovoljno je prisjetiti se junaka Metastasijeve *Didone Abbandonata*, Enee, koji, istina, svladava prepreke vlastitom voljom, ali uz velike napore. Govoreći o paralelama s Metastasijem može se uočiti i sličnost ženskih likova, Camille, koja zbog ljubavi iskazuje mržnju prema

² Niccolò T o m m a s e o, *Studi critici*, Venezia, 1843, sv. II, str. 224.

³ Autor *Notizia*... citira dio Kreljanovićeva pisma: »...lo non mi attendeva mai di veder pubblicato il mio *Orazio* nel *Teatro Moderno Applaudito*. Avezzo a repera carpone fra gli sterpi e i sassi del Parnasso tragico, non m'è mai venuta la smania di sollevarmi con i torchi; molto meno di mettermi d'infra i nomi reverendi e magni, che onorano l'accurata sua collezione, e l'onore delle »Notizie storico-critiche« bastar possono a dar nome ad un autore qualunque oscuro pur sia...«

Ivan K r e l j a n o v i ć - A l b i n o n i, *Orazio*. Tragedia inedita, Venezia 1800, str. 43.

⁴ Taj podatak donosi i N. T o m m a s e o u djelu *Dizionario d'estetica*, Le Monnier, Firenze, 1867, str. 95: »Invaghito, dicesi, di un' attrice egli giovane di belle forme, scrisse per essa l'*Orazio*.«

domovini, i Didone koja krši zakletvu na vjernost pokojnom mužu, a time i domovini. Navedene karakteristike protagonista poslužiti će i kao predmet usporedbe s Corneillovim junacima: Kreljanovićev lik Orazija potpuno odgovara Corneillovom; francuski autor prema takvim likovima-herojima ima izrazito pozitivan stav, pa u tom smislu pravi određeni zahvat u priču: uvodi i lik Orazijeve žene, a Curiazijeve sestre, kao kontrapunkt Camilli. Kreljanović taj lik spominje samo usput i ne pridaje mu gotovo nikakvu važnost, dok je kod Corneillea ona heroina koja savladavajući tugu za izgubljenim bratom uspijeva kod vladara izmoliti milost za muža nakon što je ubio vlastitu sestru. U Corneilleovom djelu *Horace* izražen je izrazito negativan stav prema likovima slabim poput Camille, dok je kod Kreljanovića prisutno suosjećanje i razumijevanje za njen bol. Ovakvim pristupom likovima zadarski autor se približio drugom velikom francuskom tragičaru - Racinu, koji je za razliku od »pjesnika volje«, Corneillea, »pjesnik strasti, osjećaja«⁵ koji pokazuje razumijevanje za ljudske patnje i slabosti. Unatoč tomu, u krajnjem ishodu radnje Kreljanović se ipak pridržava Corneilleova uzora. Već je N. Tommaseo uočio da *Orazio* nije originalan, već da je, »tu i tamo prijevod, a ne imitacija poznate francuske tragedije s dodatkom spektakla kako bi se udovoljilo pomanom bijesu koji se ni dandanas nije smirio.«⁶ Evo nekoliko konkretnih primjera Kreljanovićevog »prevođenja« Corneilleovog *Horacea*:⁷

- U drugoj sceni svoje drame Corneille piše sljedeće stihove:

Camilla: A noi quel giorno
fu in un propizio e fu funesto...⁸

Kod Kreljanovića nalazimo gotovo iste riječi, samo ih izgovara drugi lik:

Curiazio: Assai propizio
fu quel giorno, assai funesto.
(I. čin, II. scena)

- U *Horaceu* Camilla priča Sabini da je otišla po savjet u proročište:

Quel Greco da tant'anni sì famoso,
che appiè dell'Avantin predice a noi
l'ascosa serie, e l'ordine dei Fati,

⁵ Silvio D'Amico, *Storia del teatro drammatico*, Garzanti, Milano 1970.

⁶ N. Tommaseo, *Studi critici*, sv. II, str. 224.

⁷ Kreljanović je vladao dobro francuskim jezikom tako da je čitao *Horace* u originalu. Ovdje će se citirati Corneilleov *Horace* u prijevodu Giuseppa Baretija.

⁸ *Tragedie di Pier Cornelio tradotte in versi italiani*, Venezia, 1747, sv. II.

Quegli, a cui sempre Febo ispira il vero
Fin promise al mio duol con questi carmi...
(I. čin, II. scena)

U Kreljanovićeovom *Oraziju* to isto Camilla priča Curiaziju:

Io corsi
Da quel sì noto e venerato Greco
Che da tant'anni appiè dell'Aventino
Predice l'avvenir, e che di Febo
Inspirato aprì sempre al ver la bocca.
Eg'i con questo carne a mali miei
La fin predisse...
(II. čin, II. scena)

Neke scene su gotovo identične, s tim da je kod Kreljanovića sve sažeto i koncizno, npr. Corneille kaže:

Chi vuol vincere, di rado
È vinto, che Fortuna ai forti è amica...
(II. čin, I. scena)

Kreljanović to skraćuje:

Rado o non mai
Vinto restò chi vincer volle...
(I. čin, II. scena)

U istoj sceni Corneillovog *Horacea* (II. čin, I. scena) Curiazio kaže:

Teme il mio amor ciò che la patria brama!
Ahi duri estremi, o rimirar la Patria
Tutta serva, a vederla vincitrice
A prezzo d'una vita a me sì cara!

Gotovo isto je i kod Kreljanovića (I. čin, II. scena):

Quanto il destin m'è crudo
Se quel ch'Alba desia teme il mio amore!
Ahi crudi estremi! O vincitrice o vinta,
Debbo veder la patria a duro prezzo
D'una vita sì cara!...
(I. čin, II. scena)

Nadalje, Corneille u ovoj istoj sceni kaže:

Come? E tu piangeresti,
s'io morissi per Roma?,

a Kreljanović:

...Albano,
 Come! La morte mia tu piangeresti
 S'io morissi per Roma?
 (I. čin, scena II)

- U trećoj sceni drugog čina Corneilleove drame, Curiazio govori Oraziju:

Esempio eterno di virtù faremo.
 Ma barbara a me par tanta costanza;...

dok Kreljanović ima:

Alla virtute Orazio
 Eppure crudele,
 Barbara troppo questa costanza
 Nel milantarla parmi.
 (II. čin, V. scena)

Pored utjecaja Arkadije i francuskih tragičara, prvo Kreljanovićevo djelo je odraz recepcije djela Vittorija Alfierija, koji je zapravo pravi uzor Kreljanoviću u teatarskom smislu, i čiji je antitiranski stav prenio i u svoje drame. Utjecaj Alfierija uočljiv je prvenstveno u konciznosti i jednostavnosti stila,⁹ ali i u nekim elementima koji bi se mogli nazvati predromantičkim: Kreljavić, naime, »kopira« neke scene i od Alfierija, prvenstveno one povezane s prirodnim fenomenima kao odrazima psihičkog stanja lika. Jedna od njih je scena izlaska sunca, koju bismo mogli nazvati ključnom scenom promjene raspoloženja glavnog lika u Alfierijevoj tragediji *Saul*; to je scena kojom se zapravo najavljuju kasniji događaji u tragediji.

U I sceni III čina Kreljanovićevog *Orazija* Curiazio (lik u kojem se sukobljavaju ljubav i dužnost) gleda izlazak sunca; to u njemu pobuđuje optimizam:

Il sole
 È sorto ormai. Par che il raggianti crine
 Di sua luce più vividi torrenti
 Sull'orbe versi, ed il mio braccio inviti
 A prove di splendor.

⁹ Mate Zorić o ovoj drami kaže: »Struktura joj je alfierijanska, s tipičnim situacijama i sukobima, a stil epigonski, odveć sažet, tvrd i deklamatorski...« M. Z o r i ć, *op. cit.*, str. 391.

U sljedećoj ceni, dolaskom Camille, Curiaziovo raspoloženje se naglo mijenja, a time i slika rađanja sunca biva izokrenuta:

Camilla!... Di quai strisce
Sanguigno il ciel si pinge? Quai visaggi
Volteggiano per l'aer?

Nije teško prepoznati u ovim stihovima Alfierijevog *Saula*¹⁰ u kojem Saul (II. čin, I. scena) gleda izlazak sunca optimistički raspoložen:

Bell'alba è questa. In sanguinoso ammanto
Oggi non sorge il sole, un dì felice
prometter parmi...

Nešto kasnije (u III činu, scena IV) istu prirodnu pojavu Saul gleda »očima« svog unutrašnjeg nemira kao predznak zla, u čemu odlučujuću ulogu igra crvena boja krvi:

Oh! mira!
Piu mi t'accosta; il vedi; il sol d'intorno
Cinto ha di sangue ghirlanda funesta.

Prva Kreljanovićeva tragedija, dakle, ostaje na razini imitacije. Unatoč tomu, njen značaj za kazališnu aktivnost Dalmacije na početku 19. stoljeća je neosporan jer je njome Kreljanović »najavio svoje prisustvo u kazališnoj umjetnosti. Već iz ovog prvog djela vidljiva je njegova želja da se suoči s evropskim dostignućima na dramskom polju.«¹¹ Tim evropskim dostignućima Kreljanović se primakao ne samo imitacijom nego i nekim originalnim elementima u *Oraziju*, kao što su invencija novih riječi (negli usbergati petti), što se jako svidjelo autoru *Notizia*, te nepridržavanje neoklasicističkih pravila o broju činova, *Orazio* ih ima četiri, a ne pet. I to se svidjelo autoru *Notizia* koji kratko kaže:¹² »... la brevità accresce la sua bellezza.«

Razdoblje najveće aktivnosti Ivana Kreljanovića u društvenom i javnom životu Zadra je razdoblje francuske prevlasti (1806-1813). Uza sve obaveze i dužnosti koje je obavljao Kreljanović ne napušta kazalište, pa 1807. godine izlazi iz tiska druga njegova tragedija *Manlio Capitolino*, objavljena u Veneciji u VI. svesku treće zbirke najuspješnijih dramskih djela.¹³ U pogovoru drami (»Notizie storico-critiche sopra *Manlio Capitolino*«) navodi se da je autor iz Zadra; između ostalog, naglašene su i

¹⁰ Vittorio Alfieri, *Saul*, Giusti, Livorno 1936.

¹¹ Glorija Rabac - Čondrić, *op.cit.*, str. 189.

¹² I. Kreljanović - Albinoni, *op. cit.*, str. 48.

¹³ *Terza raccolta di scenici componimenti applauditi*, Antonio Rosa editore, Venezia, 1807.

njegova skromnost i autokritičnost. Nadalje se kaže da tema nije originalna, naime, obradio ju je već, u istoimenoj drami, poznati francuski književnik De La Fosse, kojemu je to, po mišljenju kritičara, najbolje djelo. Međutim, premda se ne radi o originalnosti u odabiru teme, autori hvale Kreljanovićev način obrade. Tema je, dakle, i ovdje uzeta iz starorimske povijesti, što Kreljanoviću kao vatrenom poborniku ideja francuske revolucije služi za izražavanje revolucionarnih ideja, tako da u drami prevladavaju »građanske vrline, sukob ljubavi i dužnosti, patriotizma i prijateljstva, izdaje i odanosti zakonima.«¹⁴ Osnovni prepoznatljivi elementi recepcije, posebno Alfierija, naglasak su na ratničkom duhu Rima, jaki antitiranski stav i rodoljublje. Utjecaju Alfierija se ovdje može dodati i utjecaj neoklasiciste Vincenza Montija, u čijim su tragedijama također prisutne ideje patriotizma i težnja za buđenjem nacionalne svijesti.¹⁵ Građeci dramu na borbama rimskog junaka Capitolina za oslobođenje puka od rimske aristokracije, Kreljanović uvodi i problem klasnog sukoba između vlasti i potlačenih, koji još uvijek nemaju šanse za uspjeh, prije svega zbog svoje povodljivosti. Glavni protivnik Manlia Capitolina je rimski konzul Valerio, koji ucjenama želi spriječiti Servilia, muža svoje kćeri Valerije da pomogne prijatelju Manliu. Dakle, glavni unutrašnji sukob je u Serviliu, sukob između prijateljstva i straha od gubitka voljene žene, s tim da ipak prevladava ovo prvo; Servilio pomaže prijatelju, ali uzalud; lukavi Valerio optužuje pred narodom Manlia za tiranske aspiracije što povodljiva masa prihvaća zdravo za gotovo i baca Manlia niz Tarpejsku hrid, ironijom sudbine niz istu hrid na kojoj je on pobijedio Galle i spasio Rim. Kreljanović i u ovoj drami koristi od svojih uzora neka sasim konkretna rješenja. U tom smislu uočljiva je sličnost s Alfierijem i Montijem već u samom početku drame. Povratak Servilia u Rim podsjeća na povratak Davida u *Saulu* i Caia Gracca u *Caio Gracco*; nitko od njih ne zna što ih čeka. U neuobičajeno velikom prijateljstvu Manlia i Servilia prepoznaje se prijateljstvo Gionate i Davida u Alfierijevom *Saulu*; i konačno, u *Manliu Capitolinu*, kao prethodno u *Oraziju*, Kreljanović koristi motiv predviđanja budućih događaja na temelju prirodnih pojava, odnosno iskazivanja vlastitog raspoloženja kroz njihovu interpretaciju:

Servilio: Vedi

Quelle vampe rotar?... Spruzzi di sangue...
Per l'aëre ondeggiar... roghi pugnali
Non vedi appiè di Nemesi? Ma questa
che minacciosa di flagelli armata...

¹⁴ M. Zorić, *op. cit.*, str. 391.

¹⁵ M. Zorić, u navedenu djelu, str. 391, navodi da je do pojave Francuza u Mlecima Alfieri bio zabranjen, a isto to je doživio i Monti, te da je Montijev *Caio Gracco* prikazan trijumfalno u Milanu god. 1802.

ombra tremenda... mi rinalza... e... mostra...
Di membra infrante... orrido strazio!...¹⁶

Osim priviđenja koja proganjaju likove, a što će se sresti i u kasnijim Kreljanovićevim djelima, sličnost s Alfierijem se uočava i u korištenju brojnih pauza za postizavanje veće dramatičnosti. Ovaj element se ponavlja posebice u muzičkim dramama. Ostale su sačuvane četiri muzičke drame Ivana Kreljanovića-Albinonija, sve četiri su nastale u Veneciji gdje se on seli 1818. godine razočaran odlaskom Francuza iz Dalmacije i bezuspješnim pokušajima zadobijanja povjerenja austrijske vlasti. Drame su bile namijenjene prikazivanju prilikom otvaranja karnevala u poznatom venecijanskom kazalištu La Fenice. Drame *Costantino* i *Sacrifizio d'Epito* objavljene su 1820. godine, 1821. izlazi *Arminio, ossia l'eroe Germano* i 1822. *Andronico*. Kreljanović ove drame objavljuje pod pseudonimom Dalmiro Tindario, Pastor Arcade, kako je potpisivao i neke svoje pjesme prigodnice. Glazbu za ove drame pisali su istaknuti kompozitori tog vremena kao što su jakobinac Michele Carafa (*Sacrifizio d'Epito*), Hartmann Stuntz (*Costantino*), Saverio Mercadante (*Andronico*) i Stefano Pavesi (*Arminio, ossia l'eroe Germano*). Činjenica da se radi o muzičkim dramama, te podaci o brojnim izvodačima i tehničkom osoblju govore nam nešto i o tadašnjem kazališnom životu. Velika pažnja se posvećuje, osim glazbi, i vizualnim efektima kao što su uređenje pozornice, scenografija, kostimografija, što dokazuje da je još uvijek živa poetika baroka, zasnovana na lijepoj formi, koja je pretpostavljena sadržaju.

U kratkom osvrtu na muzičke drame Ivana Kreljanovića-Albinonija nećemo se držati kronološkog slijeda, nego ćemo ih svrstati po tematici. Dva »libretta« obrađuju istu temu: to su *Costantino*¹⁷ i *Andronico*.¹⁸ U predgovoru *Andronicu* Kreljanović navodi autore koji su prije njega obrađivali ovu temu. Najstariji izvor je novela »Don Carlos« koju je 1672. objavio

¹⁶ Ivan Kreljanović - Albinoni, *Manlio Capitolino*, tragedia inedita. Antonio Rosa, Venezia, 1807, str. 53.

¹⁷ Ivan Kreljanović - Albinoni, *Costantino*, dramma tragico di Dalmiro Tindario P. A., Antonio Casali, Venezia, 1820. U predstavi su sudjelovali: Nicola Tacchinardi (Costantino), Rosa Morandi (Fausta), Carolina Cortesi (Flavio Crispo), Luciano Bianchi (Massimiano), Pietro Gentili (Varo), N. N. (Sergio), Giuseppina Conti (Licinia); scenografija: gospodin Borsato, profesor Likovne akademije; kostimi: Mondini i Guariglia.

¹⁸ Ivan Kreljanović - Albinoni, *Andronico*, melodramma tragico di Dalmiro Tindario Pastor Arcade, A. Casali, Venezia, 1822. Sudjeluju: Gaetano Crivelli (Calojanni Paleologo), Francesca Festa Maffei (Irene di Trabisonda), Gio: Battista Velluti (Andronico), Raffaele Benetti (Leone), Marietta Bramati (Eudossa), Alessandro Mombelli (Marziano); alternacije su: Angela Riva (Irene), Luigi Foresti (Paleologo); dirigenti: Luigi Carcano; koreografija i šminka: Francesco Bagnera; kostimi: Guariglia i Mondini; tehničko vodstvo i svjetlo: Antonio Zecchini; dekorateri: Braća Petrosa; umnožavanje (prijepis) nota: kod Giacomo Zamboni a S. Fantin.

slavni opat iz Saint Réala s ciljem da opravda suprugu Filippa II, Isabellu de Valois, kojoj se pripisivalo da je bila zaljubljena u svog pastorka i da je bila kriva za njegovu smrt. Tu priču preuzimaju, po Kreljanovićevim riječima, Campistron, koji, u nemogućnosti da likove nazove pravim imenima, seli radnju na Orijent i dramu naslovljava *Andronico*, zatim Allieri u drami *Filippo*, Pepoli u *Isabella e Carlo* i Schiller u *Don Carlosu*. Kreljanović se u obje svoje drame odlučuje za Campistronovu varijantu dislokacije radnje. U *Costantinu* varira temu uvodeći motiv ljubomore i sumnje Costantina u ljubav između njegove žene Fauste i sina iz prvog braka Flavija, što podsjeća na priču o Hipolitu i Fedri; u *Andronicu* uvodi promjene u dramaturškoj impostaciji likova, naime, glavni pokretači radnje su sporedni likovi, koji zapravo imaju ulogu Jaga; to su Leone, glavni Andronicov rival i Eudossa, princeza u službi Irene; oni uspijevaju kod starog cara probuditi ljubomoru i prouzrokovati katastrofu. Svi ostali elementi ovih dviju drama su zapravo imitacija, na jezičnoj razini, Arkadije, a na razini scenskih rješenja, Alfierija. I ovdje nailazimo na »kopiranje« gotovo cijelih scena od Alfierija, u ovom slučaju njegovog *Filippa*.

U *Costantinu* Kreljanović piše:

Consorte infida
di Costantin, di Costantin il figlio
Oso amar, io...

(I. čin),

što su zapravo Alfierijeve riječi:

Consorte infida
Io di Filippo, di Filippo il figlio
Oso amar, io?¹⁹

Dalje kod Alfierija nalazimo:

Si: le mie angosce
Principio han tutte dal funesto giorno
Che sposa in un data mi fosti e tolta.
(I. čin, II. scena),

od čega Kreljanović preuzima drugi dio:

Ah! fu delitto
Che sposa in un gorno mi fossi e tolta.
(I. čin, X. scena)

¹⁹ V. A l f i e r i, *Tragedie*, vol. I, Sonzogno Milano, čin I, scena I, str. 19.

Evo i jedne scene iz *Andronica*:

Udisti?
 - Udii.
 - Vedesti?
 - Io vidi.
 - Oh rabbia
 Dunque il sospetto mio?
 - Certezza è omai.

(I. čin, V. scena),

koja je zapravo prepisana od Alfierija:

Udisti?
 - Udii.
 - Vedesti?
 - Io vidi.
 - Oh rabbia
 Dunque il sospetto?
 - È omai certezza?

(II. čin, V. scena)

Poput *Andronica* i *Costantina*, ni *Arminio, ossia l'eroe Germano*²⁰ nema originalnih elemenata. U uvodu autor navodi povijesne činjenice koje su mu poslužile kao inspiracija. Radi se o pobuni germanskog plemena protiv rimskog prokonzula Quintilija Vara i njegovih pristaša među Germanima. Osnovni elementi, odnosno »poruke« su glorifikacija ljubavi prema domovini i borbe za njeno oslobođenje od tiranina, te oštra kritika izdajica vlastitog naroda, dakle i ovdje se prepoznaje alfierijevski antitiranski i antikonformistički stav, tim više što je Kreljanović i na vlastitoj koži osjetio što to znači živjeti pod stranom prevlašću i biti predmetom zavisti i denuncija svojih sunarodnjaka.²¹ U tom smislu, izrazito negativni lik u drami *Arminio* je Segeste koji se u želji za vlašću spušta na razinu konformizma i servilnosti strancu. Njegova suprotnost je kćer Tusnelda

²⁰ Ivan Kreljanović - Albinoni, *Arminio, ossia l'eroe germano*, melodrama di D.T.P.A., Casali, Venezia, 1821. Sudjeluju: Gaetano Crivelli (Quintilio Varo), Luciano Bianchi (Segeste), Giuditta Pasta (Arminio), Elisabetta Ferron (Tosnelda), Angelica Montano-Lachouque (Sismondo), Marietta Bramati (Barsina), Angelo Quadri (Sunnone); alternacije: Paolina Monticelli (Tosnelda), Angelo Quadri (Quintilio Varo); dirigent: Luigi Carcano; scenografija i šminka: Francesco Bagnera; kostimi: Mondini i Guariglia; tehničar: Antonio Zecchini, dekorateri: braća Perosa; prijepis nota: Giacomo Zamboni a S. Fantin.

²¹ Kreljanovića su optužili da je bio ljubitelj Francuza, a protiv austrijske vlasti. Cf. A. J u r g o n i ć, »Dalmatinski pisci Nikola Jakšić, Ivan Kreljanović-Albinoni i Nikola Ivelio u Bersatićevoj denunciji 1818. g.«, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, Beograd, 1967, knj. XXXIII, sv. 3-4, str. 246-248.

koja je, u corneillovskom smislu, idealna žena, rodoljub, koja slijedi svog zaručnika Arminija u borbama za oslobođenje svog naroda; dok se u njenom bratu Sismondu, Arminijevom prijatelju, sukobljavaju odanost narodu i poštovanje prema ocu. Kreljanović i u ovoj drami poseže za već obradenom temom, obradio ju je neoklasicistički pjesnik Ippolito Pindemonte, međutim, njegova drama se razlikuje od Kreljanovićeve u strukturi. Pindemonte između činova ubacuje intermezzo, odnosno komentar kora, dok kod Kreljanovića toga nema.

Značajno je spomenuti da je i u muzičkim dramama Ivana Kreljanovića prisutno variranje broja činova (*Costantino* - 2, *Andronico* i *Arminio* - 3 čina). Ovo »eksperimentiranje« s formom prisutno je i u drami *Sacrificio d'Epito*²² s tim da je dodan još jedan značajan element, neobičan u dotadašnjoj tradiciji obrade antičkih tema, a to je intervencija u povijest. U uvodu autor citira jedan odlomak iz knjige o Messeniji, kojim nas upoznaje s tematikom drame, te objašnjava zašto je promijenio kraj i time počinio neku vrstu nasilja nad poviješću:

Non si è creduto di poter avventurare sulla scena musicale un padre che per vendicar l'onore di sua stirpe e la propria ambizione uccide, l'unica figlia, e va barbaramente a cercar per entro alle fumanti viscere ili supposto delitto.²³

Izvor ove drame je djelo antičkog pisca Pausanije (*Descrizione della Grecia*), u kojem se opisuje sukob Mesenije i Sparte, u kojem Mesenjani, da bi umirili bijes bogova moraju žrtvovati jednu djevicu. Izbor pada na Olimpiju, ali ona bježi. Ambiciozni Aristodemo nudi svoju kćer Dirceu na što njen zaručnik Cresfonte laže da ona nije djevica te da će uskoro postati majka. Do ove točke je Kreljanović vjeran izvoru, a zatim, u trenutku kada kulminiraju zaručnikov očaj, Dirceina pomirenost sa smrću te Aristodemovo kajanje što je dao kćer za žrtvu, dolazi do sretnog razrješenja u vidu povratka odbjegli Olimpije.

Na planu izraza, posebno u dijalozima Cresfontea i Dircee, Kreljanović koristi ustaljene arkadijske formule: il caro bene, mia vita, leggiadre pupille, o cara, rimembranza amara, itd. Utjecaj Aliferija se uočava u nekim likovima, posebno u tiranskim ambicijama Aristodema. Moglo bi se možda govoriti i o utjecaju Montija, ali samo u izboru tematike, naime Monti 1786. godine piše dramu *Aristodemo* u kojoj gradi radnju na grizljivoj savjesti koja proganja Aristodema nakon što je ubio kćer. Zapravo je po svom

²² Ivan Kreljanović - Albinoni, *Il Sacrificio d'Epito*, dramma di Dalmiro Tindario P.A., Antonio Casali, Venezia 1820. U predstavi su sudjelovali: Nicola Tacchinardi (Aristodemo), Rosa Morandi (Dircea), Carolina Cortesi (Cresfonte), Luciano Bianchi (Ofioneo), Giuseppina Conti (Ismene), Pietro Gentili (Onippo); šminka i scenografija: Borsati, profesor Likovne akademije; kostimi: Pietro Guariglia i Giovanni Mondini.

²³ I. Kreljanović - Albinoni, *op. cit.*, str. 6.

sadržaju (premda se radi o dijakroniji), Montijev *Aristodemo* nastavak Kreljanovićevo *Aristodema*, tragedije nedavno pronađene među rukopisima Naučne biblioteke u Zadru.²⁴ Kronološki je ovo drugo Kreljanovićevo djelo, napisano 1798. godine. Na samom početku se nalazi kratko pismo, odnosno posveta (datirana 1. prosinca 1798.) prijatelju Antoniju Fortunatu Stelli²⁵ u kojem ga moli da mu dâ svoj sud:²⁶ »Esaminate questo mio giovanile

²⁴ *Aristodemo*, tragedia inedita di Giovanni Kreglianovich, 1827. Prelistavajući katalog rukopisa Naučne biblioteke u Zadru, pod signaturom 28349 Ms 857 naišla sam na podatke o ovoj tragediji. Uspoređujući dosadašnje studije o životu i radu I. Kreljanovića ustanovila sam da se radi o novom djelu u koje prethodni istraživači nisu imali uvida (osim šest dosada poznatih Kreljanovićeovih drama pripisuju mu se još dvije nesačuvane komedije: *Il Morlacco* i *Il Mendico*). Uz rukopis tragedije, pod istom signaturom nalaze se i dvije pjesme, također nove u odnosu na dosada poznate činjenice:

a) Prva je kantata, napisana 1816. godine prigodom povratka u Zadar baruna Tomašića, namjesnika austrijske vlasti u Dalmaciji, nakon što je obišao regiju: A Sua Eccellenza F. S. Barone de Tomassich di S. C. R. Ap. Maestà Consigliere Intimo Attuale di Stato, suo Tenente Maresciallo, Commendatore dell'Inf. Ord. di M. Teresa, Proprietario d'un Reggimento, Governatore Civile e Militare di tutta la Dalmazia, Reduce dopo aver visitata la Provincia, In argomento di Giubilo e di Rispetto, La Città di Zara. D.D.D. Dai Tipi di Antonio-Luigi Battara Stampatore Governiale. Muziku je napisao »maestro di Capella don Girolamo Canonico Alessani«. Interesantno je spomenuti da je tom prilikom i pjesnik i književnik Nikola Jakšić napisao prigodni sonet s gotovo istim naslovom [Cfr. Živko N i Z i Ć, *Nikola Jakšić, zadarski književnik, prevodilac i rodoljub (1762-1841)*, Zavod za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU u Zadru, knjiga 7, Zadar 1985, str. 104, pod br. 8]. Kreljanović se ovom pjesmom nastojao dodvoriti austrijskim vlastima, budući da je bio poznat kao pristaša Francuza. Naziva Tomašića »il Genio della Patria, Grand'Eroe, Prode Saggio, Gran Saverio«, a kantatu završava proročanskim riječima da će Tomašićevo ime pamtiti i buduće generacije: »Gran Saverio, ai di più tardi il tuo nome arriverà.«;

b) druga je pjesma »Inno francese«, objavljena u Veneciji 1797. godine (te godine Ugo Foscolo piše svoju »Ode a Bonaparte Liberatore«) u knjizi *Anno poetico*, godišnjoj zbirci neobjavljenih pjesama živućih autora, na str. 285 [Estratto dal libro intitolato *Anno poetico*, ossia raccolta annuale di poesie inedite di autori viventi. Venezia 1797, dalla tip. di Antonio Conti (? prezine nejasno), graf. Giustino Pasquali g. Mario, a pagina 285]. Himna je pisana u klicama od četiri stiha s naizmjeničnim sedmesticima i jedanaesticima. Posvećena je Napoleonu i njegovim oslobodilačkim pohodima u Italiji. Na samom početku pjesnik se obraća slobodi sa željom da mu dâ inspiraciju, zatim se obraća Veneciji pozivajući je da pomogne Napoleonu u istjerivanju posljednjih ostataka stare oligarhije, zatim Muranu, vječnom utočištu izbjeglica, a onda i samom Napoleonu, nepobjedivom heroju, kojeg prati sreća u borbama za slobodu: »Invitto eroe di gloria,/ Quando al campo di Marte avanzi il piede,/ O Bonaparte, rapida / Fortuna amica a'passi tuoi procede./ Tu cinto il erin di lauri/ A le falangi conquistate e dome/ Non schiavitù di lagrime/ Tu gridi uman di libertate il nome.« I u daljnjim stihovima su prisutni Kreljanovičev entuzijazam i oduševljenje za Napoleona, osloboditelja od tiranije, čiji uspjesi odzvanjaju Alpanu i Italijom. Himnu završava pozivom umjetnicima - slikarima i kiparima - da na platnu i u miratoru ovjekovječe Napoleonove herojske podvige.

Spomenimo na kraju i podatak da je ove dvije pjesme prepisao G. Ferrari-Cupilli, što se navodi na početku separata.

²⁵ Njegovi inicijali se spominju u »Notizie storico-critiche sopra *Manlio Capitolino*« (pogovor drame); A. F. S., odnosno Antonio Fortunato Stella je preporučio izdavaču Kreljanovićevo *Manlio Capitolina*.

²⁶ *Aristodemo*, tragedia di Giovanni Kreglianovich-Albinoni.

lavoro, ed estendete le vostre mature riflessioni. Queste mi saranno care perchè apportatrici di lumi e di più sicura scorta nell'intrappresa carriera.»

Kaže zatim da je djelo već bilo izvedeno, i da je zainteresiralo publiku, zbog čega se i odlučio da mu pokloni rukopis: »Questa tragedia rappresentata interessò, letta non dispiacque, con queste idee lusinghiere mi sono determinato a farvene un dono.« Nadalje, hvali prijatelja zbog njegove objektivnosti u ocjeni kazališnih djela po čemu je poznat u cijeloj Italiji. Tragedija *Aristodemo* je po svojim karakteristikama neoklasicistička. To je zapravo »tragična« verzijapriče o žrtvovanju djevice za spas zemlje, obrađene 22 godine kasnije u *Il Sacrifizio d'Epito*, i prilagođene za izvođenje na »muzičkoj sceni«. Već sama pripadnost žanru tragedije govori da je u *Aristodemu* autor u raspletu radnje ostao vjeran izvoru, tj. Pausaniji. Uspoređujući *Aristodema* i *Sacrifizio d'Epito* uočavaju se neke razlike. U *Sacrifiziju* su sva zbivanja skoncentrirana na tri lika: *Aristodema*, *Cresfonta* i *Dirceu*. U *Aristodemu* je osim njih (*Aristodemo*, *Merope*, *Policare*) važan i lik majke *Amfije* koja pomaže *Policareu* u pokušaju da otrgne *Meropu* od oca, tj. od smrti. Dramski sukobi su u ovoj drami snažniji, a i likovi su jasnije ocrtni: *Aristodemo* sa svojom vladarskom ambicijom, *Policare* u očajničkoj borbi za spas voljene djevojke, *Amfia* isto u borbi za spas kćerkinog života, te sama *Merope*, žrtva očeve ambicije. Snaga tragedije se osjeća i u raspletu koji završava dvostrukom smrću *Merope* i *Amfije*. Treba spomenuti da se u *Aristodemu* i *Sacrifiziju* likovi – žrtve razlikuju. Naime, u *Sacrifiziju* *Dircea* je sretna što u početku izbjegava smrti, dok u *Aristodemu* *Merope* žali što ne može svojom krvlju spasiti domovinu, tako da kasnije radosno prihvaća ideju da bude žrtvovana umjesto odbjegle *Olimpije*; to objašnjava i željom sudbine da ona svojom smrću pribavi *Policareu* slavu i da je po tome pamte buduće generacije:

... In ciel sta scritto
che dalla morte mia forse dipenda
la tua felicità...
... Con sì dolce speme
muoio lieta, e contenta, e se non vissi
A *Policare* unita, almeno spero
che al nome tuo mortal congiunto il mio
Passando alle più tarde età rimote
Rissuonerà di *Merope* la morte
e la tua gloria...²⁷

Policare ne prihvaća to objašnjenje, on slavi i počastima ne pridaje veliku važnost, kod njega je ljubav na prvom mjestu:

Ostinata a morir tanto t'acciechi
Che la mia gloria interessar vorresti

²⁷ *Ib.*, IV. čin, V. scena.

Nel lasciarti perir? Queste vittorie
 Questi guerrieri allori ho sulla fronte
 Se libero l'amante - e chi potria
 Sperar favore, o non fallace ajuto
 Da chi non toglie la sua sposa a morte!
 Tutto vuol che tu viva.²⁸

S aspekta recepcije, može se govoriti o *Aristodemu* kao i najvjernijem primjeru oslanjanja na Vincenza Montija, odnosno na neoklasicističku tragediju, što se, između ostalog, uočava u dugim replikama, u kojima likovi prepričavaju sadržaj prethodnih scena. Značajno je još u teatarskom smislu spomenuti i didaskalije, u kojima se autor pokazuje i kao dobar praktičar; pred kraj tragedije daje neka konkretna mizanscenska rješenja, vezana za završnu scenu ubojstva Merope i samoubojstva majke, agonije Aristodema i Policarea, scenu zbog koje će 22 godine kasnije mijenjanjem kraja napraviti »zahvat« u povijest.

Ukupno gledajući, dramska djela Ivana Kreljanovića-Albinonija su, iako bez velikih umjetničkih vrijednosti, od velikog značaja za povijest dramskog stvaralaštva u Dalmaciji, posebno ako se uzme u obzir činjenica da je ovo razdoblje u kojem u Hrvatskoj ne postoji gotovo nikakva autentična kazališna djelatnost. Njegovih sedam sačuvanih drama i melodrama su odraz recepcije djela talijanskih i francuskih autora, uz poneki originalni element. Svojom aktivnošću u društvenom i kulturnom životu Zadra i Dalmacije Kreljanović je, zajedno s ostalim naprednim intelektualcima iz Dalmacije, koji su se školovali u Italiji, donio u Dalmaciju duh aktualnih društvenih i literarnih strujanja - Arkadije, iluminizma, neoklasicizma i tek nadirućeg romantizma, i time doprinio buđenju nacionalne svijesti u Dalmaciji, te pripremio teren za kasnije preporodne događaje.

Nije stoga čudno što je njegovo djelo i danas predmet filoloških istraživanja. Poseban doprinos oživljavanju njegovog djela dala je Filodramska grupa Filozofskog fakulteta pod vodstvom Živka Nižića, koja je, radeći na izvlačenju iz zaborava djela iz zadarske kulturne baštine, 1988. godine postavila na scenu dramu *Il Sacrificio d'Epito*.²⁹ Desilo se tako da je nakon 168 godina Kreljanovićeva riječ ponovno progovorila sa scene, i to baš u njegovom gradu Zadru.

²⁸ *Ib.*

²⁹ Drama *Il Sacrificio d'Epito - Žrtva* igrana je na talijanskom i hrvatskom jeziku i postigla je velike uspjehe na smotrama dramskih amatera regije i republike (najbolja u Dalmaciji, među četiri najbolje u Hrvatskoj), kao i na najpoznatijoj smotri dramskih amatera Jugoslavije, beogradskom BRAMS-u. Filodramska grupa je sa *Žrtvom* nastupila više puta u Zadru, zatim u Sallma (Dugi Otok), Filipu Jakovu, Pazinu, Buzetu, Labinu, Rovinju, Rijeci i

Nedjeljka Balić: THE MODERNITY OF THE DRAMATIC WORKS OF IVAN
KRELJANOVIĆ-ALBINONI FROM ZADAR

S u m m a r y

Ivan Kraljenović-Albinoni from Zadar is a prominent Croatian intellectual who, through his literary, cultural and social activities, contributed to the spreading of the enlightenment in Zadar and Dalmatia at the beginning of the 19th century, predating the Illyrian movement. Socially speaking he was a notable judge on the Court of Appeals, while on the literary-cultural level he fought for the opening of reading rooms and schools using the vernacular; he started journals and was the author of the significant historico-language essay *Memorie per la storia della Dalmazia* as well as a translator and a writer of occasional poems. His dramatic works, especially those belonging to his first creative phase, represent the first example of the reception of Alfieri's theatre in Croatia. They are of significance to the history of dramatic writing in Dalmatia because they appear at a time when Thalia is mute in the mother tongue on the territory of Dalmatia. These plays reflect the contemporary literary and social currents which Kreljanović brings over from neighbouring Italy: Arcadianism, neo-Classicism and the first Romantic stirrings. This paper takes note of concrete examples of the reception of these currents in the preserved works of Ivan Kreljanović-Albinoni and brings forward certain new facts concerning up to now unknown works by this Zadar writer (a tragedy and two occasional poems).

Beogradu. U predstavi su sudjelovali: Marina Tomičić, Anđela Čurković, Tedi Celić, Ivica Antić, Ines Čupić, Željka Lilić, Ivana Jelić, Domenika Stražićić, Miranda Letica, Ljubomir Gudelj, Tomislav Franušić, Duška Bilobrk, Silva Ožaković, Jasminka Kekić, Ines Žura, Renata Horvat, Nives Korbar, Jagoda Grgić, Nensi Čovo; prijevod s talijanskog: Nedjeljka Balić; rasvjeta: Ivo Nižić; glazbeno vodstvo: Emil Šprljan; izrada plakata: Ivan Zelić; scenografija: Branko Stojaković; režija: Živko N i ž i ć.